

EFICIÈNCIES I LA CULTURA EN EL PAISATGE

Pere Monserrat

Instituto Pirenaico de Ecología, CSIC, Jaca

Recordo la primera publicació dels anys quaranta en el Museu de Mataró, amb el nom de Pere Auladell parlava dels boscos, de la brolla i de les suredes sobre sauló que evolucionaven cap a l'aulet madur amb sòl argilós que encara quedava en el Montnegre. Volia esbrinar el dinamisme de les fitocenosi i després també el de totes les comunitats en el paisatge; són més de 50 anys de treball botànic de camp, veient pastures i uns homes integrats al seu país. M'ha colpit la saviesa pràctica, el saber fer dels que "viven de la muntanya". Breument, vull comunicar el més útil per interpretar la dinàmica del paisatge.

Ens convé parlar ara d'una comunitat humana en l'ambient més difícil, que va evolucionar forçada per la necessitat. Així tenim que l'*eficiència* és un fruit de l'esforç per aprofitar la poca cosa disponible, mentre que la *potència* exigeix abundància, l'eutròfia.

Durant els anys 1949-1953, vaig estudiar amb el meu mestre M. Losa la serralada cantàbrica, de flora interessant, per compararla amb la dels Pirineus. El riu Esla surt de la Peña Prieta i Coriscao, en el poble anomenat Llánaves de la Reina que llavors tenia 30 cases i unes 600 vaques amb pastures d'alta muntanya. La terra era pobra, silícia, però s'aprofitava amb animals i unes tècniques ancestrals, les de l'ambient difícil. L'instint amb selecció natural aconseguiren uns animals gregaris adaptats a tot i fàcils de manejar: un pastor llogat i el veí que pujava un dia al mes, menaven el ramat i mantenien informat tot el poble. La falda solellada del Coriscao tenia els prats regats, ben cuidats pels joves que també ajudaven les viudes i els malalts. Tot simplificat, però efectiu, avalat per segles de "retroalimentació" cultural.

Vaig fer ús d'això a les Jornades Asturianas sobre Gestió Comunal a la Muntanya (Montserrat, 1983), a on comento altres exemples com el de la vaca tudanca, un territori "pasiego" i les freixanedes pirinenques. Molt abans havia recorregut Andorra en els moments més difícils, anys 1947-1950, amb les guerres i un retorn forçat a l'economia de subsistència, autarquia difícil; vaig veure bordes i prats per damunt els 2.000 metres

d'altitud (Llobet, 1947), fins un cultiu de patates als 2.500 metres. Era temps de restriccions i aprofitament màxim dels recursos. He tornat al petit país (Montserrat, 1993) i he vist el contrast de dos sistemes culturals: un del *carrer*, o *comercial* ben peixat, que ara volen aïllar del *natural* a on prosperen les bosquíries i pastures abans explotades amb intensitat. Ara els cal mantenir l'explotació conservadora i és difícil aconseguir uns ramats integrats, els creadors d'una pastura productiva.

Els *sistemes naturals amb homes integrats* tenen limitacions, més ben dit, unes possibilitats degudes al relleu o *espai*, i a l'evolució en el *temps*. Les primeres es poden caricaturitzar fàcilment (Montserrat, 1998) i ens mostren la importància de l'*aigua* (la "sang" del paisatge) com a reguladora i alimentadora que he comentat a bastament en moltes publicacions. Ara ens convé veure la importància de l'*evolució genètica* -amb selecció natural- que fa individus adaptats al seu ambient (geològic, climàtic, biòtic) i a la seva comunitat. *Evolució* i *coevolució* que actuen coordinades; la primera, creant diversitat i la segona, fomentant l'ajustament comunitari, que vull comentar breument.

És convenient considerar les analogies entre organismes i les seves comunitats que funcionen com un *ecosistema*. Abans parlava de l'aigua en les fitocenosis i d'analogies amb la sang dels mamífers. L'ambient comunitari és complex i ens convé tipificar la part assimiladora tan relacionada amb l'altra que consumeix. Tenim òrgans de cada individu i també unes petites comunitats anàlogues a ells que funcionen com ecosistemes: cada acció té la reacció corresponent.

Un cas claríssim de *coevolució* el tenim a les pastures que depenen dels consumidors: no és igual una gespa amb ovelles, vaques, o cavalls. L'herba respon a la llengua segadora o a la dent i també al trepig propi de cada unglia o peu. L'herba, la gespa es deu a l'ús que en fem, és fruit de la pastura i la dominarem si guiem bé els consumidors.

En el cas comentat abans, la vacada féu la seva pastura i tot el paisatge s'adaptà automàticament. Estem tan acostumats a l'a-

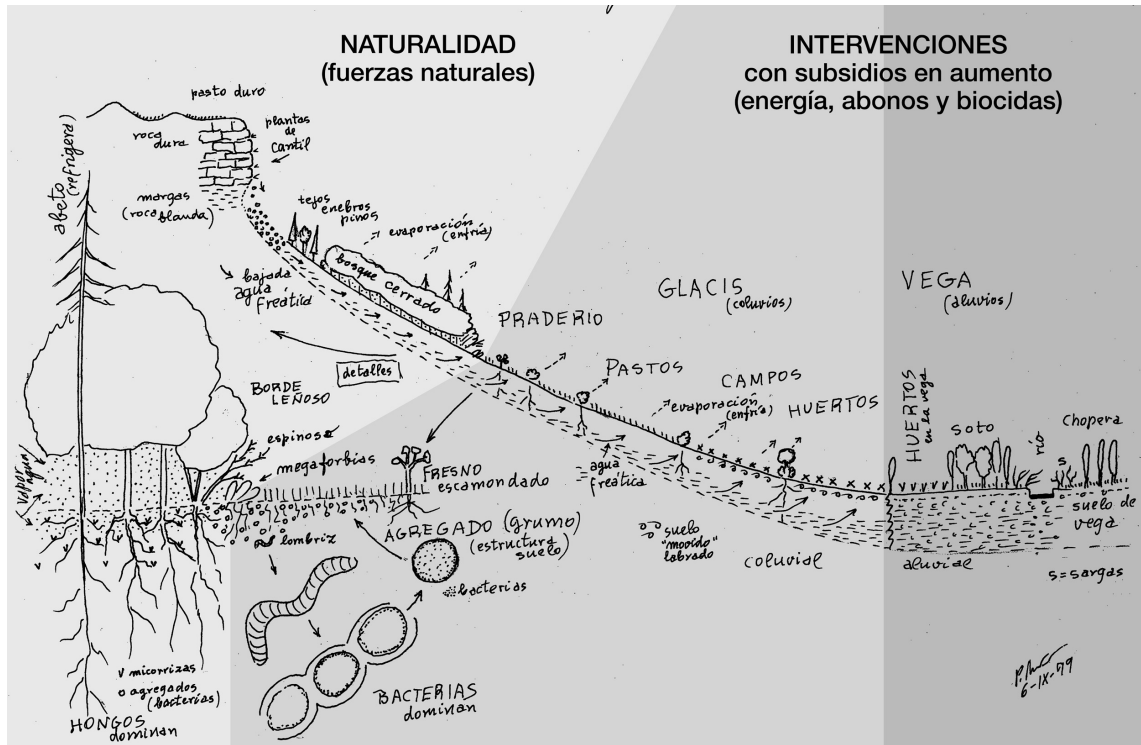

Fig. 1. Perfil topogràfic. Dinamisme.

justament espontani, que molts planificadors ara destrueixen la diversitat de manera inconscient, i ignoren la subtilitat de les relacions aconseguïdes durant mil·lennis de coevolució. Així hem simplificat uns sistemes en l'ambient difícil, la qual cosa comporta la destrucció del conjunt. El tema es relaciona molt bé amb el de la *biodiversitat*, que tant preocupa i és objecte d'aquesta publicació.

He passat fa poc per Liánaves de la Reina i no he vist prats, ni vaques, tot abandonat, i les pastures donen pas a uns matolls de bruc o gespes de *Nardus stricta*, una herba acumuladora de matèria orgànica ben xopa, anòxica; és a dir, el final d'un sistema que donava vida al poble de 30 focs fa ben pocs anys. "Mutatis mutandis" és el que veiem a moltes muntanyes: l'home urbà, educat a la Universitat burgesa, la de ciutat, és incapaç de gestionar la riquesa de les muntanyes.

El raonament és pessimista però respon a la realitat i vaig publicar el meu fracàs com a pastòleg o tècnic de pastures (Montserrat, 1999), però no com a ecòleg interessat en l'evolució dels sistemes naturals. No sabem aprofitar els mecanismes de la coevolució -en comunitat- que feren la selecció d'individus i races genètiques. Això val per a les plantes, els animals i els homes. La cultura ramadera és prehistòrica i es perd ara; teníem homes seleccionats per viure de la muntanya i els hem perdut o estem a punt de perdre'ls. Tot es relaciona amb l'envelliment dels pobles muntanyencs i una falta de previsió. L'ensenyament,

la nova cultura gregària ja és urgent i cal preparar-nos amb escoles familiars rurals i empreses cooperatives o societats limitades als gestors de tanta riquesa i biodiversitat com anem perdent.

Bibliografia

- LLOBET, S. (1947). *El medio y la vida en Andorra*. Estudio geográfico. 343 páginas, 95 fotos, tablas y mapa de vegetación en color. C.S.I.C. Instituto Juan Sebastián Elcano-Estación de Estudios Pirenaicos. Premio Menéndez y Pelayo 1945.
- MONTERRAT, P. (1983). Las áreas de montaña y su gestión integral. Ejemplos de uso comunal en el Pirineo y norte de España. / *Jornadas sobre montes comunales*: 119-124. Consejería de Agricultura, Asturias, Oviedo.
- MONTERRAT, P. (1993). *Evolució i regulació en els sistemes muntanyencs*. Conferència en el cicle *El paisatge, patrimoni cultural dels Pirineus*: 7-23. Comunitat de treball dels Pirineus., Centre de Trobada de les Cultures Pirinenques. Andorra la Vella, 15 octubre.
- MONTERRAT, P. (1998). Agrobiología en la naturalidad. *Lucas Mallada* 10: 9-26. Instituto de Estudios Altoaragoneses. Huesca.
- MONTERRAT, P. (1999). Aspectos positivos de mi fracaso como pastólogo. *Actas de la xxxix R. Científica de la SEEP*: 113-114. Almería.

